

leleri arasındaki mücadelede bir süre Benî Kelb'e karşı Kayslılar'ı destekleyen Benî Tağlib, Kelbiler'in yenilmesinden sonra Kayslılar'la ihtilâfa düştü. Galibiyetin el değiştirdiği birkaç savaşın ardından bölgede yaşayan göçebe ve yerleşik Benî Tağlibliler, İbn Hevber kumandasında Haşşâk nehri kenarında bir araya geldiler. Benî Tağlib'in üstünlüğüyle sonuçlanan savaş (70/689) Yevmü'l-Haşşâk (Yevmü'l-Arâkım, Yevmü Sincâr) adıyla bilinmektedir. Daha sonra Kayslılar ile Benî Tağlib arasında Musul topraklarında Dicle'nin batı yakasında kalan Kuheyl mevkiinde yapılan şiddetli savaşta Tağlibliler yenildi (Belâzürî, *Ensâb*, V, 313-331; İbnü'l-Esîr, IV, 309-322).

Benî Tağlib mensuplarının bir kısmı Emevîler ve Abbâsîler döneminde vali ve kumandan tayin edildi. Son Emevî halifesi II. Mervân döneminde Hişâm b. Amr b. Bistâm et-Tağlibî, Musul ve el-Cezîre valisi idi. Hişâm, Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından 151 (768) yılında Sind valiliğine gönderildi. Halife Mehdî-Billâh devrinde Bistâm b. Amr et-Tağlibî, Sind ve ardından Azerbaycan valiliğine getirildi. 177 (793) yılında Bizans topraklarına düzenlenen seferin kumandanı Abdürrezâk b. Abdülhamîd et-Tağlibî idi. 197 (813) yılında Halife Emîn tarafından Musul valiliğine tayin edilen Hasan b. Ömer b. Hatât et-Tağlibî bir süre sonra Cizre şehrini kurdu. Me'mûn döneminde şair Amr b. Külsûm'un soyundan gelen Tavk b. Mâlik, Diyârrebîa valiliğine getirildi. Oğlu Mâlik b. Tavk b. Mâlik, Vâsiq-Billâh ve Mütevekkil-Alellah devirlerinde Dimaşk ve Ürdün valiliği yaptı ve Rahbe şehrini kurdu. 261'de (875) Hıdır b. Ahmed et-Tağlibî, Halife Mu'temid-Alellah Ahmed b. Ca'fer tarafından Musul valiliğine tayin edildi. Benî Tağlib'e mensup olup III. (IX.) yüzyılda Musul'a yerleşen Hamdânîler, Abbâsîler'e vali ve kumandan olarak özellikle Hâricîler ve Karmatîler'e karşı mücadelede önemli hizmetlerde bulundular. Hamdânîler, IV. (X.) yüzyılda Musul ve çevresiyle Kuzey Suriye'de hüküm süren bir hânedan kurdular. Benî Tağlib kabilesinden çok sayıda şair yetişmiştir. Küleyb b. Rebîa'nın kardeşi Mühelhil, Amr b. Külsûm, Câbir b. Hüney et-Tağlibî, Kâ'b b. Cuayl, Ahtal, Kutâmî, Külsûm b. Amr el-Attâbî ve Ebû Firâs el-Hamdânî bunlar arasındadır. Benî Tağlib ile aynı adı taşıyan Benî Tağlib b. Hulvân kabilesi Araplar'ın Kahtânîler koluna mensuptur. Meşhur Kelb kabilesi Benî Tağlib b. Hulvân'ın önemli kollarındandır (İbn Hazm, s. 452).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Ĥarâc* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1397, s. 129-130; İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 564-575; Ma'mer b. Müsenâ, *Eyyâmü'l-'Arab ħable'l-İslâm* (nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî), Beyrut 1407/1987, II, 29, 45, 165, 489, 579, 605; Nasr b. Müzahim, *Vak'atü Şıffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1401/1981, s. 486, 549; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 316; İbn Habbîb, *el-Muĥabber*, s. 202, 234, 249-250, 255, 300, 370; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 108, 144, 160, 260-263, 355; a.m.f., *Ensâb*, V, 313-331; Taberî, *Târîĥ* (Ebû'l-Fazl), II, 57; III, 269, 376-377, 383-384; VII, 439; VIII, 33, 123, 140, 255; ayrıca bk. İndeks; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 335-339; Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *Şerĥu'l-ħaşâ'idi's-seb'i't-ıvâli'l-Câhiliyyât* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1993, s. 369-371; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġânî*, VIII, 280 vd.; XI, 52 vd.; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 302-307, 452; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 61-63; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim el-Kurtubî, *et-Ta'rif fi'l-ensâb ve'l-tenvîh li-zevî'l-aĥsâb* (nşr. Sa'd Abdülmaksûd Zalâm), Kahire 1990, s. 115-118; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 309-322; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 175-177, 405-406, 408, 410; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Kahire, ts. (Dâru ih-yâi'l-kütübi'l-Arabiyye), s. 46, 109, 142-168; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 489-500; Ömer Rızâ Kehâle, *Mu'cemü ħabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 120-123; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 398-399; Mustafa Fayda, *H. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 150-161; İrfan Shahid, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, Washington 1995, I/1, s. 648; Selmân es-Safvânî, *Târîĥu'l-ĥurûbi'l-'Arabiyye beyne Bekr ve Tağlib* (nşr. M. Zeynühum M. Azeb - Âişe et-Tihâmî), Kahire 1998; H. Kindermann, "Tağlib", *İA*, XI, 620-627; M. Lecker, "Tağlib b. Wâ'il", *EI*² (İng.), X, 89-93.

CASIM AVCI

TAĞLIBİYYE

(التغلبية)

Sa'diyye tarikatının
Ebû Tağlib Muhammed
b. Sâlim eş-Şeybânî'ye
(XVII. yüzyıl)
nisbet edilen bir kolu

(bk. SA'DİYYE).

TAĞLİZ

(التغليظ)

Arap alfabesine ait
lâm harfinin kalın okunması
ifade eden bir terim

(bk. HARF).

TAĞRİB

(bk. SÜRGÜN).

TAĞRİM

(bk. GARÂMET).

TAĞRİR

(التغوير)

İvazlı akidlerde
tarafardan birinin
diğerini aldatması anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte "bir kimseyi yanıltmak, aldatmak, tehlikeye atmak" anlamındaki tağrîr fıkıh terimi olarak satım, icâre vb. ivazlı akidlerde taraflardan birinin ya da onunla irtibatlı üçüncü kişinin söz veya davranışı ile diğer tarafı kasten aldatmasını ifade eder. Fıkıh literatüründe bu fiil için **hılâbe**, **gış**, **tedlîs**, **hiyânet**, **hud'a / hıdâ'** gibi kelimeler de kullanılır. Bunların bir kısmı bağlama göre özel anlamlara sahiptir. Meselâ gış "bir şeyin gerçek durumunu değiştirme, hukukî işlemin konusunda veya bedelinde mevcut olmayan iyi bir özelliği varmış ya da olumsuz bir özelliği yokmuş gibi gösterme"; tedlîs "genellikle akid sırasında malın kusurunu veya hoş görülme-yen bir özelliğini gizleme"; hiyânet "güvene dayalı akidlerde gerçeğe aykırı beyanda bulunma"; tağrîr "daha çok sözlü olarak aldatma" mânasındadır. Ancak fıkıh eserlerinde birbirinin yerine kullanılan bildiği için bu kavramlardan hangisinin daha kapsamlı olduğu hususunda farklı yorumlar yapılmıştır. Klasik fıkıh literatüründe değişik konular arasına serpiştirilmiş biçimde ele alınan irade ayıpları için çağdaş yazarlarca değişik tasnifler benimsenmekle birlikte bu tasniflerin hepsinde aldatma (tedlîs, hılâbe), tarafların gerçek iradeleriyle irade beyanları arasında uyumsuzluk meydana getiren bir irade ayıbı olarak yer alır (bk. İRADE). Çağdaş İslâm ülkelerinin medenî kanunlarında bu anlamı karşılamak için tağrîr veya tedlîs teriminin tercih edildiği, bazılarında ise ikisinin birlikte kullanıldığı görülür. Aynı kökten türeyen ve gerek sözlük anlamı gerekse haksız kazanç sağlamanın amaçlanması bakımından tağrîr ile aynı olan garar mahiyet ve hükümleri açısından önemli farklılıklar taşır (bk. GARAR). İki taraflı ivazlı akidlerde bedeller arasındaki açık nisbet-sizliği ifade eden **gabn** teriminin de tağrîrle bir anlam ve hüküm ilişkisi vardır; ancak gabnün tek kaynağı tağrîr değildir. Tağrîrin Türk hukuk dilindeki karşılığı hiledir. Kur'ân-ı Kerîm'de tağrîr yer almamakla birlikte aynı kökten türeyen birçok kelime "aldatma, aldanma" vb. anlamlarda geçmekte, "had" kökünden bazı kelimeler de münafıkların Allah'ı, Peygamber'i ve inanları aldatma çabaları bağlamında kul-

lanılmaktadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ğrr", "ħd'a" md.leri). Hadislerde de tağrîr kelimesi yer almamakla birlikte yine aynı kökten gelen birçok kelime "aldatma, aldanma" vb. mânalarda, had' ve gış kökünden bazı kelimeler "alışverişte ve diğer hususlarda aldatma" anlamında ve "hılâbe" (خلافة) kelimesi "alışverişte aldatma" mânasında geçmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğrr", "ħd'a", "ğşş", "ħlb" md.leri).

Kur'an'da ticarî ilişkilerin karşılıklı rızaya dayanması ilkesi vurgulanıp aldatma vb. bâtil yollarla kazanç sağlama yasaklandığı gibi (el-Bakara 2/188; en-Nisâ 4/29, 161) özellikle alışverişlerde ölçü ve tartının tam yapılması, hileli yollarla insanların mallarının eksiltilmemesi istenmiş ve buna aykırı davranışların helâk olacağı bildirilmiştir (el-A'râf 7/85; er-Rahmân 55/9; el-Mu'taffifin 83/1-3). Ticarî ve sosyal ilişkilerde aldatma yasağı değişik ifade ve üslûplarla hadislerde de yer almış, bilhassa satılacak deve ve davarların memelerindeki sütü biriktirmeyi yasaklayan ve literatürde "musarrât hadisi" diye bilinen rivayet fakihlerin fiilî tağrîrle ilgili değişik bakış açılarının esas delilini oluşturmuştur. Hile ve sahtekârlık yaparak insanları aldatmanın dünyevî ve uhrevî sorumluluk getiren bir davranış ve bu yolla elde edilen kazancın haram olduğu kabul edilmekle birlikte fıkhîta ilke olarak ticarî ve sosyal ilişkilerde güven ve istikrar ortamının korunmasına, ciddi bir ihlâl veya gerekçe olmadıkça akidlerin bozulmamasına önem verildiği için tağrîr vb. irade kusurlarının yapılan akidler üzerindeki etki derecesi ve sonuçları tartışılmış, bu konuda oldukça ayrıntılı bir tağrîr / tedlîs doktrini geliştirilmiştir (bk. HİLE). Bu çerçevede güven esasına dayalı akidlerde yalıtıcı sözler söylenmesi ve yalan beyanda bulunulması akdin hükümlerini doğrudan etkileyen bir durumdur (bk. İSTİRSÂL; MURÂBAHA; TEVLİYE; VADİA). Fakihlerin bir kısmına göre pazarlığa dayalı satışlardaki (müsâveme), "Daha önce şu fiyatı verdiler, vermedim" veya, "Maliyeti şu, bundan aşağısı zarar eder" gibi beyanlar, gerçeğe aykırı olması ve satımın gabn-i fâhiş içermesi durumunda alıcı için akdi feshetme yetkisi veren sözlü tağrîr kabul edilmiştir. Tağrîr, satıcının muhatabını aldatma amacıyla sözleşmeye konu olan malda kendisi tarafından bilinen bir kusuru açıklamayıp susması gibi olumsuz davranışlarla da meydana gelebilir. Buna "tağrîr bi'l-kitmân" denilmektedir. Fakihlerin çoğunluğu, bu durumda alıcının sözleşmeyi bozma olduğu gibi kabul etme hu-

susunda muhayyer sayılması için gizlenen kusurun ayıp muhayyerliği doğuracak ölçüde olmasını şart koşarken Mâlikîler kusur ne olursa olsun bu muhayyerliğin tanınacağı görüşündedir (ayrıca bk. AYIP). Öte yandan üçüncü kişilerin katkısıyla meydana gelen aldatma şekilleri arasında, bir satım akdinde mal sahibiyile anlaşmalı üçüncü kişinin satın almak niyeti olmadığı halde gerçek müşterileri kandırma için alıcı gibi görünüp satışı arzedilmiş mala değerinden fazla fiyat teklif etmesi anlamına gelen "neceş" özel bir yer tutar (bk. MÜZAYEDE).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "ğrr", "dls" md.leri; Kâsânî, *Bedâ'i'*, V, 220-233; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 137-140; İbn Kudâme, *el-Muğni* (Herrâs), IV, 149-243; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkafîn* (nşr. Tâhâ Abdür-raûf Sa'd), Beyrut 1973, II, 38-40; İbn Hacer, *Fetħu'l-bârî* (Hatîb), IV, 355-376; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil* (nşr. Zekeriyâ Umeyrât), Riyad 1423/2003, IV, 432-443; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VI, 38-126; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 36-38, 50-65; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, Kahire, ts. (Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî), V, 187-189, 206-213, 239-247; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 586-600; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikħü'l-İslâmî fi şevbihil-cedid*, Dimaşk 1967, I, 374-386; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-ħak fi'l-fikħi'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 146-174; Subhî Mahmesânî, *en-Nazariyyetü'l-şamme li'l-mucebât ve'l-ukûd*, Beyrut 1983, II, 425-431; Muhammed Âli Bahrülülüm, *'Uyûbü'l-irâde fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 487-636; Ali Muhyiddin el-Karadâğî, *Mebde'ür-rnzâ fi'l-ukûd*, Beyrut 1406/1985, I, 606-705; Muhammed Vefâ, *Büyü't-tağrîr ve't-tedlîs: Bey'ü'l-me'ib fi'l-fikħi'l-İslâmî ve'l-kânûni'l-vaz'î el-Misrî*, Kahire 1990; Abdullah b. Nâsir es-Silmî, *el-Ğiş ve eşeruhû fi'l-ukûd*, Riyad 1425/2004; Abdüsselam Arı, "Fikih Açısından Sözleşmelerde Karşı Tarafı Yanıltma (Hile)", *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1999, s. 247-261; "Bey'ü'l-emâne", *Mv.F.*, IX, 48-52; "Tevlîye", a.e., XIV, 195-202; "Vadîa", a.e., XLIV, 5-7; "İstirsâl", a.e., III, 296; "Tedlîs", a.e., XI, 126-130; "Ğışş", a.e., XXXI, 218-228; "Neceş", a.e., XL, 118-120; "Hıyârü'l-gabn", a.e., XX, 148-153; "Hıyâne", a.e., XX, 185-186; "Bey' menhî 'anh", a.e., IX, 220-223; "Taşriye", a.e., XII, 74-77; M. Y. İzzî Dien, "Tağrîr", *El²*, X, 93.

HACI MEHMET GÜNAY

TAĞYİR

(التغيير)

Vezin gereği lafzın başka bir şekle dönüştürülmesi anlamında edebiyat terimi.

Sözlükte "değiştirmek" mânasına gelen tağyîr "kelimelerde harekeleme ve noktalama hataları yapmak" anlamında kullanılmıştır. Edebiyat terimi şeklinde ilk

defa Kudâme b. Ca'fer tarafından (İdrîs en-Nâkürî, s. 361-362) şiirde lafızla veznin uyuşmasına dair kusurlar arasında sayılmış, "vezin gereği lafzın halinin ve şeklinin bir başka şekle dönüştürülmesi" diye tanımlanmış, örnek olarak Nâbîga ez-Züb-yânî'nin şu beyti kaydedilmiştir:

"وكل صموت نثلة تبعية/ ونسج سليم كل قضاء دائل"
(Büyük Yemen krallarına ait her ağır ve bol zırh ve Süleyman dokuması her etekli ve çivili zırh). Beyitte Hz. Süleyman'ın ismi vezin gereği Süleym'e dönüştürülmüştür; aslında şair zırh yapmasıyla tanınan Ebû Süleyman'ı (Dâvûd) kastetmektedir. Bunun gibi Esved b. Ya'fur'un "ودعا بمحكمة"
(Çivileri güvencili ve Sellâm'ın babası Dâvûd dokuması sağlam bir zırh getirilmesini istedi) beytinde Süleyman'ın ismi Sellâm şeklinde yazılmıştır (*Naħdü'ş-ş'ir*, s. 207-208).

Tağyîr daha çok zarûrât-ı ş'riyye kapsamında incelenir. Ebû Saîd es-Sirâfî, Süleyman isminin Süleym biçimine dönüştürülmesini özel isimlerin hem nesirde hem şiirde değiştirilebileceği şeklinde değerlendirmiştir. Ona göre bu kelimedeki değişiklik gramer açısından iki türlü açıklanabilir: Telaffuzun kolaylaştırılması amacıyla elif ve nûn harflerinin düşürülmesi, yine söylenişini kolaylaştırmak için kelimede zâit harfler olan yâ, elif ve "nûn"un düşürülüp küçültme ismi haline getirilmesi. Buna göre verilen örnekte kurallı bir tağyîr bulunmaktadır. Süleyman'ın Sellâm'a çevrildiği ikinci örnekte ise böyle bir kural söz konusu değildir. Sirâfî'ye göre bu, şiirde câiz olmakla birlikte nesirde câiz sayılmayan tür örnektir (Zarûretü'ş-ş'ir, s. 142-145). İbn Reşîk el-Kayre'ânî tağyîri şiirde kaçınılması gereken hususlar arasında saymış, ancak bu türden değişikliklere eski şairlerde çokça rastlandığına dikkat çekmiş, onların Arapça'nın aslı sahipleri olmaları dolayısıyla mâzur görülebileceğini, fakat sonraki şairlerde hoş karşılanamayacağını ifade etmiştir; ayrıca yukarıdaki ilk örnekte yer alan kusurun ikincisine göre daha hafif olduğunu belirtmiştir (*el-'Umde*, II, 267-269). Tağyîri belâgat terimi kabul edenler de vardır. Buna göre tağyîr vezin veya kafiyenin tutturulabilmesi için kelimenin aslı şeklinden başka bir şekle dönüştürülmesidir. Genelde şiir için bir kusur şeklinde değerlendirilmesine rağmen bu dönüşüme ifade sırasında işaret edilmesi durumunda kusur olmaktan çıkıp şiirin güzelliğini arttıran bir özellik haline gelebileceği belirtilmiştir (Te-hânevî, I, 490).